

УДК 338.246.025.2:36.77:338.3

Вдовенко Л. О.

д.е.н., доцент,

Вінницький національний аграрний університет

КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ ЧЕРЕЗ СТВОРЕННЯ ФІНАНСОВИХ СТРУКТУР

Враховуючи слабкість державної підтримки аграрного сектора, навантаженість пред'явленими жорсткими вимогами до позичальника з боку банків, що унеможлиблює використання більшістю підприємств кредитних ресурсів в разі потреби, вимагають пошуку підходів до формування принципово нової системи кредитування підприємств галузі сільського господарства. Розглянуто різні моделі банківських установ щодо кредитування аграріїв з визначенням переваг та недоліків кожної з них. Встановлено, що найбільш інституційно виваженим є підхід до створення моделі кредитного забезпечення підприємств аграрної сфери на основі створення мережі авторитетних і надійних комерційних банків, які будуть займатися іпотечним кредитуванням, мають практичний і довготривалий досвід в кредитуванні найбільш ризикової та специфічної галузі, якою є сільське господарство.

В Україні є об'єктивні передумови для широкомасштабного запровадження дієвих фінансово-кредитних механізмів, вирішення проблеми належного кредитного забезпечення підприємств аграрного сектора через створення багатофункціональної, взаємозалежної фінансової інфраструктури процесу кредитного забезпечення.

Ключові слова: кредитне забезпечення, державна підтримка, іпотека, рефінансування, застава, банківське кредитування, позичальники, процентні ставки.

Постановка проблеми. Для сільськогосподарських товаровиробників, що здійснюють підприємницьку діяльність у доволі специфічних умовах із сезонним розривом важливою умовою ефективного господарювання є розвиток системи кредитного забезпечення. Водночас державна підтримка аграрного сектора залишається надто слабкою, а навантаження пред'явленими жорсткими вимогами до позичальника з боку банківських установ не дає змоги більшості сільськогосподарським підприємствам скористатися кредитними ресурсами в разі потреби.

Тому актуальним і водночас дискусійним в плані подальшого розвитку є

створення принципово нової системи кредитного забезпечення підприємств галузі сільського господарства під іпотеку землі, що сприятиме залученню додаткових інвестицій у вітчизняний аграрний сектор. Крім іпотеки землі, як основної застави для отримання кредиту, нова система кредитного забезпечення передбачає створення мережі банківських установ, що стануть банками національного масштабу, забезпечуватимуть інвестиційні потреби суб'єктів агропромислового комплексу України – важливих гравців на ринку та сприятиме забезпеченню продовольчої і національної безпеки та вихід вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішні ринки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і практичним засадам банківської діяльності, кредиту та кредитних відносин, у тому числі в аграрному секторі економіки, присвячені праці В. М. Алексійчука, В. Г. Андрійчука, В. Д. Базилевича, В. А. Борисової, З. М. Васильченко, О. Д. Вовчак, О. В. Гривківської, О. Є. Гудзь, І. С. Гуцала, О. В. Дзюблюка, М. Я. Дем'яненка, О. Т. Євтуха, Т. Т. Ковальчука, В. Д. Лагутіна, П. А. Лайка, Ю. О. Лупенка, І. О. Лютого, М. Й. Маліка, В. І. Міщенко, Л. В. Молдаван, А. М. Мороза, С. В. Науменкової, О. О. Непочатенко, Д. В. Полозенка, П. Т. Саблука, М. І. Савлука, Т. С. Смовженко, П. А. Стецюка, Г. М. Терещенко, М. М. Федорова, Л. М. Худолій, А. В. Чупіса, А. А. Чухно та ін.

Незважаючи на значний внесок науковців у розв'язання проблем удосконалення кредитування через зближення інтересів суб'єктів кредитних відносин, у вітчизняних економічних джерелах відсутні праці, в яких цілісно розглядаються механізми банківського кредитування та шляхи їх удосконалення в системі кредитного забезпечення діяльності підприємств аграрної сфери економіки, що й досі викликає інтерес до цієї проблематики.

Виклад основного матеріалу. Основними проблемами в системі фінансово-кредитного забезпечення аграрного сектору є відсутність ефективно діючого механізму управління кредитними ризиками; недосконалість законодавчої бази з питань банківського кредитування; сучасний стан розвитку страхового ринку; обмеженість доступу до кредитних ресурсів малих і середніх підприємств; операційні ризики банків при співпраці з аграріями; високі процентні ставки; відсутність мережі спеціалізованих банків; зменшення бюджетного фінансування на підтримку підприємств аграрної сфери; відсутність ліквідної застави у сільськогосподарських підприємств, низький рівень їх прибутковості; нестійкість фінансового стану та нерозвиненість кредитування аграріїв іншими кредитними установами. Незважаючи на існуючі проблеми, потреба в

кредитних ресурсах сільськогосподарських підприємств постійно зростає, а необхідність у збільшенні обсягів фінансування підприємницької діяльності за рахунок їх залучення вимагає обґрунтованого підходу до розрахунку прогнозованої потреби в кредитних ресурсах та оцінці чинників, які мають безпосередній вплив на обсяг виданих кредитів банківськими установами аграріям.

Для вирішення проблем в аграрній сфері необхідна виважена державна політика у сфері кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств, що мінімізує державне регулювання кредитування та підвищить зацікавленість комерційних банків в інвестуванні кредитних ресурсів в стратегічну і пріоритетну галузь економіки держави.

Вивчення світового досвіду підтверджує доцільність створення спеціалізованих фінансових установ для забезпечення фінансовими ресурсами підприємств аграрної сфери економіки. Однак, нещодавно розпочатий процес створення спеціалізованої фінансової установи – Державного земельного банку (рішення про створення цієї установи було задекларовано в Постанові Кабінету Міністрів України від 2 липня 2012 року № 609) [1] завершився прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України №418 від 10.09.2014 р. «Про ліквідацію акціонерного товариства «Державний земельний банк» [2].

Спробуємо порівняти функціонування різних моделей банківських установ, що можуть спеціалізуватися на кредитуванні підприємств аграрного сектору економіки, в тому числі і модель Державного земельного банку (ДЗБ), використавши за основу вищеперераховані Постанови.

З метою покращення кредитного забезпечення підприємств аграрної сфери можна запропонувати 2 можливих варіанти використання моделі Державного земельного банку (ДЗБ): першим є використання ДЗБ в якості потужної окремої «самоокупної» фінансово-кредитної інституції, який управлятиме держземлями (купівля-продаж, здавання в оренду тощо) і виконуватиме функції кредитування аграріїв під заставу земель під невисокі процентні ставки (5-8%) на основі можливих джерел його фінансування. При цьому ДЗБ за своєю економічною і організаційною структурою повинен обов'язково мати розгалужену мережу (на рівні районних центрів; на рівні обласних центрів та центрального офісу) з метою забезпечення можливості кредитування аграріїв по всіх регіонах України та формування необхідної додаткової інфраструктури (страхової, фондової, іпотечної та ін.) для сприяння ефективній діяльності системи кредитного забезпечення. Основними функціями ДЗБ за такої моделі можуть бути: кредитування аграріїв під заставу земель, купівля-продаж землі та

здавання в оренду земель.

Ще одним альтернативним варіантом є використання моделі ДЗБ як банку другого рівня (з незначною часткою держави в статутному капіталі або 51 на 49) на основі державно-приватного партнерства [3], який рефінансуватиме учасників ринку, які співпрацюють з аграріями за визначеними стандартами.

Окрім кредитування аграріїв під заставу земель; купівлі-продажу землі; здавання в оренду земель функції ДЗБ доповнюються ще й оцінкою землі, рефінансуванням комерційних банків, виконання функцій контролю за прозорістю і законністю операцій із землею. При даній моделі саме участь приватних партнерів в інвестуванні діяльності сприятиме ширшим фінансовим можливостям формування ресурсної бази ДЗБ.

Механізм використання такої моделі ДЗБ як гаранта погашення позичальником своїх зобов'язань перед комерційними банками такий: в разі звернення до комерційного банку позичальника кредитних ресурсів, саме ДЗБ повинен аналізувати угоди, перевіряючи адекватність оцінки землі, і давати згоду на юридичне закріплення кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з банківською установою з подальшою передачею землі під заставу. Саме ДЗБ в разі неповернення коштів вирішуватиме питання щодо погашення позики, в тому числі через продаж її на ринку за прийнятною ціною, що може бути досягнуто за наявності і функціонування ще однієї фінансової структури – Фонду гарантування та підтримки агробізнесу.

Формування ДЗБ із відповідною мережевою структурою і відповідною інфраструктурою надання кредитів підприємствам аграрного сектора економіки – комплексна багатоетапна програма, яка передбачає удосконалення інституційного, законодавчого та регулятивного середовища фінансового сектора і виступатиме акумулятором кредитних ресурсів за рахунок різних джерел та додатковим гарантом повернення кредитів сільськогосподарськими товаровиробниками, з іншого – є додатковим джерелом надання кредитів та покриття підвищених процентних ставок.

Таким чином, серед механізмів банківського кредитування підприємницької діяльності може мати місце кредитне забезпечення аграріїв через Державний Земельний Банк, однак, враховуючи реалії економічної ситуації в країні функціонування ДЗБ як фінансово-кредитної структури із 100% часткою державної власності сьогодні і на найближчу перспективу є недоцільним та нездійсненим, враховуючи такі основні фактори:

1) відсутність стартової фінансової підтримки формування ресурсної бази ДЗБ та необхідної додаткової інфраструктури для його ефективного функціонування;

2) інвестиції вряд чи зможуть в найближчій перспективі бути потенційним джерелом збільшення статутного фонду ДЗБ не лише через обмеження на володіння землею та необхідність продажу в разі невиконання зобов'язань емітентом, а й через нестабільну економічну і політичну ситуацію в країні;

3) відсутність повноцінного ринку землі зводить нанівець всі можливості його функціонування за рахунок різних джерел, які були передбачені законодавством, що втратило чинність.

Покращення кредитного забезпечення підприємств аграрної сфери за другою моделлю використання ДЗБ (з незначною часткою держави в статутному капіталі або 51 на 49), який рефінансуватиме учасників ринку, що співпрацюють з аграріями за визначеними стандартами та функціонуватиме на основі державно-приватного партнерства має право на існування, хоча існує насамперед загроза формування належної ресурсної бази функціонування такої фінансової структури.

Разом з тим, той перелік функцій, що покладається на ДЗБ є надто розширеним і складним до виконання, особливо що стосується питань купівлі-продажу землі, здавання в оренду земель, оцінки землі, рефінансування комерційних банків та контролю за прозорістю і законністю операцій із землею. На нашу думку, такі функції доцільно було б покласти на спеціалізовані фінансові структури.

Як за першої, так і за другої моделі використання ДЗБ як фінансової структури кредитування аграрного сектору економіки, окрім перелічених недоліків його функціонування, першочерговою проблемою є непрацюючий ринок землі (рис. 1).

Сьогодні досить гострим і актуальним є питання мінімізації державного регулювання кредитування і підвищення зацікавленості комерційних банків в інвестуванні кредитних ресурсів в найбільш пріоритетні галузі.

Найбільш інституційно виваженим, на нашу думку, може бути модель кредитного забезпечення суб'єктів аграрної сфери, що включає мережу авторитетних і надійних комерційних банків (не більше 10), які будуть займатися іпотечним кредитуванням (заставними операціями), мають практичний і довготривалий досвід в питаннях кредитування найбільш ризикової та специфічної галузі, якою є сільське господарство.

З метою стимулювання банківських установ до кредитування аграрного сектору економіки державою для таких банків запровадити податкове стимулювання; застосування понижених норм формування резервів за депозитними операціями, ресурси від залучення яких спрямовуються на довгострокове кредитування галузі; створення гнучкої системи

державних гарантій; виконання зобов'язань за кредитними угодами сільськогосподарських товаровиробників, вдосконалення механізму рефінансування.

Рис. 1. Порівняльний аналіз функціонування різних моделей банків, що кредитуватимуть підприємства аграрного сектора економіки (складено автором)

Основними умовами надання іпотечної позики є: вона має бути довгостроковою – від 5 до 30 років; заставне майно залишається у позичальника; процентна ставка за кредитом є відносно низькою (5-8% річних); застава нерухомості (цінних паперів) продається на вторинному ринку, що сприяє рефінансуванню іпотечних кредитів і створює можливості банкам надавати нові позики; зобов'язання щодо іпотеки переходять до власника заставленої нерухомості.

Враховуючи зарубіжний досвід розвинених країн, де «більш як 70% коштів банки мобілізують шляхом випуску іпотечних облігацій» [4, с. 24.] вважаємо, що ресурсна база комерційних банків, які будуть займатися такими операціями буде формуватися за рахунок власних нагромаджень через здійснення звичайних банківських операцій; шляхом випуску іпотечних облігацій – довгострокових цінних паперів під забезпечення землею, нерухомим майном, які випускатиме і реалізовуватиме банк на внутрішньому та зовнішньому ринку; кошти цільових програм уряду; кошти на поточних і депозитних рахунках сільськогосподарських підприємств; кошти антикризових фондів на іпотечне кредитування; кредитні джерела (кредитні лінії інших банків, кошти інституційних інвесторів).

Вважаємо за необхідне поєднання різних джерел і способів фінансування банківських установ, що дасть змогу використати ринкову систему іпотечного кредитування, зробити її збалансованою, мобільною з використанням інфраструктури ринку. Для покращення вдосконалення роботи банківських установ за такою моделлю необхідно створення спеціалізованих фінансових структур (аутсорсинговий Контакт-центр, Національний земельний резерв, Державна страхова компанія, Фонд гарантування та підтримки агробізнесу тощо), основними принципами діяльності яких буде зменшення фінансових ризиків у процесі кредитного забезпечення діяльності підприємств аграрної сфери економіки.

Створення мережі таких інституцій слід організувати на місцевому рівні за рахунок коштів місцевих бюджетів, державних дотацій, можливих внесків сільськогосподарських підприємств та інших залучених коштів, що особливо є актуальним в умовах зміни економічної ситуації в країні в бік децентралізації повноважень місцевої влади та незалежності в прийнятті рішень щодо механізму формування ресурсної бази. Розвиток регіону чи зони має стати сферою підвищення зацікавленості регулювання органами місцевого самоврядування. Контроль за купівлею-продажем земель можна передати земельним відділам районних управлінь сільського господарства.

Функціонування Фонду гарантування та підтримки агробізнесу на місцевому

рівні сприятиме розвитку пріоритетної для регіону чи зони галузі сільського господарства шляхом доступу до одержання кредитів і гарантій найбільш успішних та надійних суб'єктів підприємництва, оскільки на місцевому рівні їх краще визначити, в тому числі користуючись потужною інформаційною базою аутсорсингових Контакт-центрів.

Крім того, Фонд гарантування та підтримки агробізнесу повинен співпрацювати із мережею інституцій страхового бізнесу, для розподілу ризиків між ними. Тобто, Фондом гарантування та підтримки агробізнесу частина кредиту (50-80%), отриманого сільськогосподарськими підприємствами, що оформляється угодою, обов'язково страхується (до 70% суми гарантії).

Висновки. Отже, Україна має необхідні об'єктивні передумови для широкомасштабного запровадження дієвих фінансово-кредитних механізмів вирішення проблеми належного кредитного забезпечення суб'єктів аграрної сфери через створення багатофункціональної взаємозалежної фінансової інфраструктури. Функціонування таких фінансових структур є обов'язковою умовою вільного фінансового ринку за широкого визнання в суспільстві, а для підприємств аграрного сектору – розробки й запровадження прийнятних умов та правил в кредитному забезпеченні аграріїв.

Список використаної літератури

1. Джерело: [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України № 418 від 10 вересня 2014 р. «Про ліквідацію публічного акціонерного товариства «Державний земельний банк»». Джерело: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://news.yurist-online.com/laws/107034/>.
3. Закон України «Про державно–приватне партнерство» від 02.12.2012 р. № 2404–17. – Джерело: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
4. Рябченко О. Світовий досвід становлення іпотеки / О. Рябченко // Економіка України. – 2003.–№1. – С. 23-27.

ВДОВЕНКО Л. А. КРЕДИТНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СУБЪКТОВ АГРАРНОЙ СФЕРЫ ЧЕРЕЗ СОЗДАНИЕ ФИНАНСОВЫХ СТРУКТУР

Учитывая слабость государственной поддержки аграрного сектора, нагрузка предъявляемыми жесткими требованиями к заемщику со стороны банков, что делает невозможным использование большинством предприятий кредитных ресурсов в случае необходимости, требуют поиска подходов к формированию принципиально новой системы кредитования предприятий отрасли сельского хозяйства. Рассмотрены различные модели банковских учреждений по кредитованию аграриев с определением преимуществ и недостатков каждой из них. Установлено, что наиболее институционально взвешенным является подход к созданию модели кредитного обеспечения предприятий аграрной сферы на основе создания сети авторитетных и надежных коммерческих банков, которые будут заниматься ипотечным кредитованием, имеют практический и долговременный опыт в кредитовании наиболее рискованной и специфической области, какой является сельское хозяйство.

В Украине есть объективные предпосылки для широкомасштабного внедрения действенных финансово-кредитных механизмов решения проблемы должного кредитного обеспечения предприятий аграрного сектора через создание взаимосвязанной многофункциональной финансовой инфраструктуры процесса кредитного обеспечения.

Ключевые слова: кредитное обеспечение, государственная поддержка, ипотека, рефинансирование, залог, банковское кредитование, заемщики, процентные ставки.

VDOVENKO L. O. CREDIT ENSURE ENTITIES OF AGRARIAN SPHERE THROUGH THE CREATION OFFINANCIAL STRUCTURES

Given the weakness of the state support of agrarian sector, the load imposed strict requirements to the borrower banks, making it impossible to use by most enterprises of credit resources in case of necessity, require new approaches to the formation of a fundamentally new system of crediting of the enterprises of the industry of agriculture. Deals with various models of banking agencies lending to farmers with the advantages and disadvantages of each. Found that the most institutionally balanced approach is to create a model of credit support of the enterprises of agrarian sphere on the basis of creating a network of reputable and reliable commercial , who will be engaged in mortgage lending, have practical and long experience in lending to the most risky and specific area, which is agriculture.

In Ukraine there are objective preconditions for wide-scale implementation of effective financial-credit mechanisms to address the issue of proper credit support of agricultural enterprises through the creation of interconnected multi-functional financial infrastructure provide credit support.

Keywords: credit support, state support, mortgage, refinance, mortgage, Bank lending, borrower, interest rate.